БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

ШЫН

№ 27
(17989)

2011 чылдың
март 15,
вторник

Садар өртээ
5 рубль.

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

ЫРАК-УЗАКТА ТЫВАНЫ ДЕТКЭЭН

РФ-тиң Президентизи Д.А. Медведев биле ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол ажыл-агыйжы чугаа үезинде.

Март 11-де Хакасияга күрүне чөвүлелиниң президиумунуң хуралы болуп эрткен. Ону Россияның Президентизи Дмитрий Медведев удуртуп эрттирген. Чөвүлел хуралдың соонда Президент Д.Медведев Тываның Баштыңы Ш.Кара-оолду хүлээп ап, ажылчын ужуражылганы кылган. Ук хуралга Иркутск областың, Дагестанның, Башкортостанның, Ямал-ненец автономнуг областың, Ростов областың, Саха (Якутия) Республиканың, Тываның, Коми Республиканың баштыңнары киришкен. Оон аңгыда Күрүне чөвүлелиниң хуралынга киржири-биле Хакасияның Баштыңы Виктор Зимин, «Русал» компанияның баштыңы Олег Дерипаска, Тыва Республиканың Баштыңы Шолбан Кара-оол, РФ-тиң вице-премьери Игорь Сечин, экономика болгаш садыг хөгжүлдезиниң сайыды Эльвира Набиуллина, РФ-тиң Президентизиниң Сибирь округта Бүрүн эргелиг төлээзи Виктор Толоконский, РФ-тиң Президентизиниң дузалакчызы Аркадий Дворкович, энергетика сайыды Сергей Шматко, «РусГидро» баштаар чериниң даргазы Евгений Дот болгаш өскелер-даа чалаткан.

үрүне чөвүлелиниң хуралынга гетика адырының инфра- туразын чаартырының бол- ооң шынарлыын экижиде- ң дугайында улуг сайгарыл- чугааны кылган. Президент гыя энергия хереглелиниң ктеринге, РФ-тиң аңгы-аңгы ектилеринде электри энер- ының тарифтеринге хамаа- тыр шыңгыы чугааны кылган. иянын аңгы-аңгы регионна- а үлелге четкилериниң аайы- электри энергиязының ыдылгазының тарифтериниң алы шуут каш янзы. 2000 чыл- деңнээрге, регионнар аайы- тарифтерниң ылгалы 2-3 өскен. Электри энергиязы өртектерниң өзүлдези омиктиг хөгжүлдеге улуг дакты тургузуп болур.

енераторлуг күштерниң эрги- эни болгаш электри четкиле- ң ажыглал хуусааларындан ни кол шаптараазын болуп р. Энергетика адырында ктуң эде тургустунуушкуну улбаан, а тургустунган рынок низмнериниң шынары куду. туң электри четкилериниң лекизи тоо быдаргай. Электри гиязы бүдүрүп турар объек- рге хамаарыштыр террак- р айыылы улуг болуп артпы- . Ынчангаш адырның турум үлдезин хандырарынга ха- ыштыр саналдарны белеткээр лганы Президент берген.

үүн, март 14-те, ТР-ниң Чазаа- Даргазы Ш.В. Кара-оол убликаның массалыг инфор- ия чепсектериниң төлээлери- ужурашкан. Журналистер үне чөвүлелиниң хуралынга чугулалап чугаалашканын . Кара-оолдан айтырып, дел-

— Меңээ ол хүн дыка аас-кежиктиг хүн болган деп үнелексээр-дир мен, чүге дизе чурттуң бирги удуртукчуларының мурнунга республиканың моон соңгаар бурунгаар хөгжүлдезинге бирги чергениң ролюн ойнаар чугула айтырыгларга хамаарыштыр чугааны чорудуп, ол талазы-биле дуза, деткимчени алыр аас-кежиктиг болдум. Ол чүл дээрге-ле, бир дугаарында энергетика айтырыы-дыр.

Бо хүнде Тыва Россияның регионнарының аразында энергия чедишпезиниң талазы-биле эң-не берге байдалдыг черлерниң бирээзи болуп турар. Электриниң өртээниң аары эвес, а ооң бодунуң чедишпези бурунгаар хөгжүлдеге улуг шаптык болуп турар. Биске чедип турар четкилерни дамчыштыр чүгле 160 мегаватты берип турар. Ону кыштың тос-тозунуң соогунда долузу-биле ажыглап турар бис.

Бо берге байдалдан үнүп болурунуң аргазы бар: «Тываны долгандыр четкилер шугумун» Федералдыг четки компаниязы инвестпрограммаже киирери ону шиитпирлеп болур. Ол дээрге 2 миллиард хире рубль-дир. Кызылдың чылыг энергия төвүн чаарты кылыры, боттуң генераторлары, чылыг электри станциялары, Кызыл аэропортунуң, федералдыг утказыг оруктарга хамаарыштыр болгаш өске-даа айтырыгларны Президент-биле чугаалаштывыс. Вице-премьер Игорь Сечинге Президент Тывага электри энергиязының айтырыын шиитпирлээринге дуза кадар онаалганы берди. «РусГидро» компаниязы республикага гидроэлектростанция тудуунуң вариантызын ажылдап кылыр болган. Модульдуг чылыг электри станциязын тудары Тывада хөмүр-даш чыдар черлерниң лицензиязы бар инвесторларның мурнай шиитпирлээр сорулгазы болур ужурлуг. Федералдыг четкилер компаниязы тыва электри четкилерин эде кылырын планнаан болганда, ам ону дүргедедири чугула дээрзин Дмитрий Медведев айытты.

Удавас Тыва биле Россияның демнежилгезиниң 100 чылы, Тываның найысылалы Кызыл хоорайның 100 чылы — ийи дакпыр юбилей 2014 чылда болур. Юбилей дээрге чүгле байырлалдар эвес, а дыка хөй организастыг айтырыгларны күрүне деңнелинге чедир шиитпирлээри-дир. Ынчангаш ол байырлалдарны федералдыг деңнелге эрттирерин диледим. Президент ону деткээн. Оргкомитет тургустунар. «Ооң даргазы кым болзун деп күзээр силер?»— деп, Президент менден дорт айтырды. Баштайында Сергей Кужугетович Шойгуну дээр дээш, ол дөмей-ле биске дузалаар-дыр ийин деп бодааш, РФ-тиң саң-хөө сайыды Алексей Кудринни ададым. Президент ону база деткиди—деп, Шолбан Валерьевич чугаалады.

ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол Тывага электри энергиязы дээш тарифтерниң өртээ Кавказ республикаларында ышкаш чүгээр болурун чедип алыр дээш бүгү аргаларны ажыглап, улуг ажылды кылып турда, бистер, чурттакчы чон, (Сибирьде эң чиик тариф-биле санаан) өревисти төлеп шыдавайн турарывыска кайын боор. Ынчангаш чурттакчы чон база республиканың экономиказынга, дамды-даа бол, дуза кылдыр оода чырык, чылыг дээш өрезинден адырлыр болза эки.

Светлана БАЛЧЫР.

Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУҢ тырттырган чуруу.

ТР-ниң Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол республиканың массалыг информация чепсектериниң ...-биле ужуражылга үезинде.

ОШАЧКИ эргелелинд

АЖЫЛДЫ ҮЕЗИНДЕ КЫЛЫР ХЕРЕК

• *Автомашиналарның техниктиг хыналдазын кым чорудар ужурлугул?*

Чоокта чаа 2011 чылдан эгелеп республиканың чолаачылары ОШАЧКИ эргелелиниң бурууз-биле автомашиналарның техниктиг хыналдазын чорутпайн турарының дугайында хомудал-чагааларны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынче киирген турган. Автомашинаның техниктиг байдалынга хыналданы чоруткан дугайында шынзылга чокта ук машинаның республика иштинге, ылаңгыя республикадан дашкаар үнер эргези чок болур. Автомашиналарның техниктиг хыналданы эрткенин бадыткап турар талоннарны Республиканың орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруунуң күрүне инспекциязының эргелелиниң бербейн барганындан нарын байдал тургустунган.

Тыва Республикада ниитизи-биле автомашиналарның техниктиг диагностиказын чорудар 5 станциялар ажылдап турар, оларның ужу Кызыл хоорайда, өскелери Ак-Довурак болгаш Туран хоорайларда. Февраль айда Кызыл хоорайга чүгле Магистральная кудумчузунда КХН «Буян» ажылдап турган. Ынчалза-даа ол республиканың девискээриниң иштинге түр када күштүг, а республикадан дашкаар үнер күш чок техниктиг хыналданың диагностика карталарын берип турган.

Амгы үеде ОШАЧКИ эргелелинде автомашиналарның техниктиг хыналдазының талоннарын берип эгелей берген. Ынчалза-даа талоннарны үр үениң дургузунда үлевейн турганындан оочур эндерилген. Тургустунган берге байдалга хамаарыштыр тайылбырны алыры-биле Республиканың ОШАЧКИ эргелелинге чеде бердим.

Техниктиг хыналда талоннарын үлээр өрээл чанында бичии, тар коридорда кижи бажы кизирт, ыңай-бээр-даа эртер арга чок, 30-40 хире кижи оочурлап турупкан. Чүве чугаалап бээр күзелдиг кижилер дилегзинеримге: «Бисти дыңнап каапкаш, өжегээр эрттирбейн туруп берзе хөңнү»—дээш, ынашпас болду. Ынчалза-даа бичии болганда боттары-ла таарзынмаан сеткил-хөңнүн илередип эгеледилер.

Василий Мещанин (кайда ажылдап турарын айытпазын дилээн):

— Дүүнден тура оочурлааш, четтикпейн бардым. Бо хүн кара даң бажында кээримге, дөмей-ле кижи эндерик болду. Талоннар ооң мурнунда чок турган, ам чедип келген-даа болза, кижи бүрүзүнге чедишпес деп дыңнадым. Ажыл-херек аайы-биле соңгаар ажар ужурлуг мен. Ынчангаш ажылымдан дилеп алгаш, чедип келгеним бо-дур. Кандыг-даа албан черлери 8 шактан ажылдап эгелээр, ОШАЧКИ-ниң техниктиг хыналда талоннарын үлээр өрээли 10 шактан эгелеп ажылдаар бооп турар. Ол дыка орай ышкажыл, чонга таарымчалыг эвес деп бодаар мен.

Сергей Сарыглар:

—Талоннар бланкылары чок турган, ам чедип келген деп дыңнадывыс. Автомашинамның техниктиг диагностиказын, хыналдазын ооң мурнунда-ла эрттирип алган мен, ынчалза-даа ОШАЧКИ-ге талон бээрде база катап техниктиг хыналданы чорудар, чүге ындыгыл? Катап база хынап туруп бээрге улустуң үезин тудуп турар ышкажыл. Ынчангаш шак мындыг чылдагаан-биле оочур сыыгавайн турар.

Омак Семис-оол:

—Каш-даа хүн дургузунда оочурлааш, чадап кагдым. Ажылдап турар болгаш үем база чок. Ооң мурнунда мындыг оочур черле көрбээн мен. Машинаның техниктиг хыналдазын чорударда 3 шакта азы ынча шакта кээр деп шактар айтып каар. Ынчан кээрге, база-ла оочур хөй болур, ажыы-биле чугаалаарга, үнээргеткен-даа ышкаш. Улустуң үе-шагын тутпайн, үезинде ажылын эки кылып турган болза, мындыг байдал кайын турар ийик.

Тыва Республиканың ОШАЧКИ эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Андрей Васильевич Светышевтиң чугаалап турары-биле алырга:

— «Техниктиг хыналда талоннарын янзы-бүрү чылдагааннарның уржуундан ап чадап турган бис. Амгы үеде февраль айда келген талоннарны чурум езугаар берип турар. Ынчангаш бо хүнде байдал оожургаан.

Автомашинаның даштыкы, иштики байдалы орук айыыл чок [...]
руунуң бүгү дүрүмнеринге дү[...]
турар ужурлуг. Заводтан [...]
бүдүрген автомашиналар 7 чыл[...]
дургузунда 3 чыл болгаш-ла [...]
никтиг хыналданы эртер, оон со[...]
да бир чыл болгаш-ла эртип [...]
лээр. Олар компьютер диагно[...]
казын баштайгы 7 чылдың ду[...]
зунда эртпейн барып болур. Па[...]
жирлер сөөртүр автобустар ч[...]
ийи катап чазын болгаш күзүн [...]
налдаңы эртер. Техниктиг көр[...]
пунктуларынга машинаның ба[...]
лын көргеш, бүгү дүрүмнерге [...]
жүп турар болза, диагностика [...]
тазын бээр, ону ап алгаш, б[...]
келир. РФ-тиң 880 доктаалы [...]
гаар машинаның документиле[...]
дугаар демдектерин, маркир[...]
өскерилгезин дээш, оон-даа [...]
чүүлдерни хынап көргеш, маш[...]
ның техниктиг байдалы орук ш[...]
чээшкининиң айыыл чок чору[...]
дүрүмнеринге дүгжүп турар[...]
дугайында талонну бээр бис.

Чолаачылар автомашина[...]
ның техниктиг хыналдазын эрте[...]
янзы-бүрү үрелиишкиннерли[...]
техниктиг көрүлде дүрүмне[...]
дүүшпес чедер-четпестерлиг [...]
гулаар. Ынчангаш талоннар[...]
чадап турарының чылдага[...]
ында—деп, херектиң уж[...]
Андрей Светышев тайылбырла[...]

**ОШАЧКИ ажылдакчылары тургустунган байда[...]
боттарындан чайладып, талоннарны чолаачылар чүнүң уржуу[...]
ап чадап турганын тода чугаалавайн турар. Ажылды ш[...]
организастаар, үезинде кылыр херек. 1998 чылдың июль 31[...]
«Россия Федерациязының Иштики херектер яамызының о[...]
шимчээшкининиң күрүне инспекциязында бүрүткеттин[...]
транспорт аймааның күрүнениң техниктиг көрүлде[...]
чорударының чурумунуң дугайында» РФ-тиң доктаалын[...]
боттандырыышкынын хынаарының талазы-биле Ты[...]
Республиканың Чазааның ажылчын бөлүүн тургузар дугайы[...]
шиитпирни ТР-ниң Чазаа үндүрген. Ынчан чедер-четпестер ы[...]
тодарап кээри чугаажок.**

Пассажир – чолаачы

ХҮНДҮЛЕЖИП-ЛЕ БИЛИР БОЛЗА...

Сөөлгү үеде Кызыл хоорайның чагыргазынче маршрут таксилеринге, а тодаргайлаарга, ук маршрут машиназын мунуп чоруур чолаачыларның болгаш кондукторларның аажы-чаңынга таарзынмаанын илереткен хомудал чагаа-билдириишкиннер чурттакчы чондан хөйү-биле кээп турар апарган.

Билдириишкиннерде айтып турары-биле алырга, пассажирниң доктаар дээн черинге автобусту доктаатпас, чолаачының азы кондукторнуң пассажирлерге хамаарыштыр чаңы турамык, ыры-хөгжүмнү бар күжү-биле улгаттырып алыр дээш, оон-даа өске. Хомудал киирген газелиниң дугаарын тодаргай айтып, чүден эгелээн чылдагаанындан аңгыда, ооң чолаачызы азы кондуктору-биле кандыг сөс карышканын безин айтып каан болур.

Амгы үеде машина-балгат көвүдеп, эр улус хамаанчок, кыс улус безин машинаны, чарыштыра аарак, мунар апарган. Ынчалза-даа чурттакчы чон биезги хевээр маршрут таксилеринге олуруп, амыдыралын уламчылап турар. «Газель» дээрге хөй-ниити транспорту-дур. Чон аразында кандыг-даа сагыш-сеткилдиг, аажы-чаңныг кижилер чоруур. Ынчалза-даа автобуска кирип келген болганда чурумнуг болур ужурлуг.

Эртен эрте ажылымга чедери-биле «газель» дозуп олуруптум. Эртенги шакта черле ындыг, хостуг олут чок болду. Мону эрттирип алыр болзумза, дараазында «газель» та кажан келир, ажылче озалдаар эвес дээн бодалым-биле ыыт чок олурупкаш, өөреникчи уруг чанынга кыстынып алдым. Ийи-үш автобус доктаар черлерни эртип чоруп-ла олур бис, чон-даа улам көвүдеп-ле тур. Автобус бир доктааган соонда, 30 хар хире назылыг аныяк кижи кирип келди. Ийинде олурган бир угбай бодунуң олудун чылып берип, чанынче олуруп алырын демги аныяк кижиге сүмеледи. Оозу олурар туржук, харын-даа кондуктор уругже алгырып эгеледи: «Хостуг олут чок автобузуңарны кижи чанынга доктаадып чүңерил, билген болзумза, дараазында автобусту манап алыр чүвемни, чыт-бузун, кандыг улус олурар чүвел!». Кымда-даа ыыт чок, долгандыр улусче эргий көөрүмге ээзирик кижи-даа чок, өөреникчи бичии уруглар-биле ажылдакчылар-ла боор, арыгсилиг, шевергин кылдыр кеттинген улус болду. Демги херээжен хаваан дүйүп чоруй, кондукторже акшазын мүн-не сунду ышкаш. Кондуктор уруг тудуш акшаны алгаш, артыынга хөй-даа эвес көпеектер сунду. Та кандыг кончуг туразында чаңнап өөренген, культуразы куду улус чоруур чүве, ол херээжен: «Сээң көпеектериң меңээ херээ чок, анаа саазын акша берип шыдавас кижи сен бе»—дээш, кондуктор уругже көпеектерни чажыпты. Мынча ботка удур бичии-даа чүве чугаалавайн келген кондуктор аныяк уруг: «Бо канчап бардыңар, угбай, хостуг олут чок деп сагындырдым чоп, саазын акша чок боорга көпеектер бердим, чүге октай бердиңер!»—деп хорадааны илдең чугаалады. «Саазын акша бээр сээң хүлээлгең-дир, доп-дораан силерниң адыңарга хомудал киирер мен, бичии кижи менче удур канчап алгырар сен, пассажир кижиниң күзели черле чөптүг деп чүвени билир сен бе?...»

Пассажир кижиниң күзели кандыг-даа таварылгада чөптүг болур дээр, ынчалза-даа бичиини бичии деп, улугну улуг деп хүндүлежип чоруур болзувусса эки эвес бе? Хөй-ниити черинге бодун өрү көрдүнүп, улусту куду көөрге кайын боор. Бистиң, улуг улустуң, хөй-ниити черинге кандыг-даа таварылгада боттарывысты алдынып билиривистен аныяк-өскен, ажы-төлүвүс үлегер алыр болгай.

Чолаачылар, ылаңгыя аныяк оолдарның, пассажирлер сөөртүп алгаш, өске маршрут таксилери-биле чаржып, бар күжү-биле дүрген халыдары чажыт эвес. Автобуска олурган бир акый чолаачыдан шала оожум халыдарын дилээн, оозу ооң дилээн хаайынга-даа какпаан хевирлиг дүште чок аксында саадын дайнавышаан, дүргедээри дам барган. Автобуска олурган шупту пассажирлер ол акыйга болчуп, чагырга черинче хомудал киирер дугайында сагындырыг кылырга, чүгле ынчан чолаачы халдырын оожургатты.

Мындыг хевирлиг таварылгалар кайы хөй. Бо тургустунуп келген нарын байдалга хамаарыштыр тайылбырны Кызыл хоорайның мэриниң амыдырал хандырылга талазы-биле оралакчызы Алексей Николаевич Нестеровтан алдывыс. Ооң чугаалап турары-биле Кызыл хоорайда ниитизи-биле 570 ажыг маршрут таксилери ажылдап турар. Чурттакчы чоннуң талазындан кирген хомудал-билдириишкиннерни бирден-бирээ чокка сайгарып, чогуур ужурлуг хемчеглерни ап турар. Удаа-дараа болуп турар маршрут таксилериниң бригадирлериниң хуралынга бо айтырыгларны доктаамал көдүрүп, боттарының дагдынып алган маршрудунда ажылдап турар хамаатыларның чурумунче база кол кичээнгейни угландырарын шыңгыы сагындырган. Бригадир кижи болганда, корум-чурумну тудуп, газельде ажылдап турар кижилерниң корум-чурум айтырыынче сагыш салыры—ооң дорт хүлээлгези. Кандыг-бир хуу сайгарлыкчының адынга хомудал кирген болза, бир дугаарында ук маршрут таксизиниң бригадири, ээлери, ооң чолаачызы болгаш кондуктору кыйгыртыр. Маршрут таксизиниң чогуур ужурлуг документилеринге хыналданы чорудар. Хоорайның ажыл-агый департаментизиниң специалистери болган таварылганы шыңгыы өөренип көргеш, түңнелди үндүрер. Чамдык таварылгаларда чедимчелиг хандырылганың күүселдезиниң дугайында мэрия биле хуу сайгарлыкчының аразында чардынган керээ езугаар, юридиктиг таладан сайгарылганың соонда, ук маршрут таксизиниң маршрутка халыыр эргезин казыыр.

Болган таварылгаларда чолаачылар, кондукторлардан аңгыда, пассажирлер боттары база буруулуг болуп турар. Чижээлээрге, аргыжылга өртээ амдыызында өспээн 13 рубль болза, чамдык улус 12 акша берип каар. Кондукторнуң орук өртээ 13 рубль дугайында сагындырыын хере[...]
албайн: «Кандыг кончуг хо[...]
улус силер, чонну чулуп тура[...]
дээр пассажирлерниң бары ча[...]
эвес. Оон аңгыда хуу мар[...]
таксилеринге янзы-бүрү шын[...]
галар, чиигелделер күш чок д[...]
зин биле тура маргыжар. О[...]
чүгле пассажир АТБ-зиниң а[...]
бустарынга күштүг болур.

Маршрут таксилериниң ба[...]
ажыр көвүдээниниң дугай[...]
чугааларны бо-ла дыңнап бо[...]
Маршруттар болгаш маршрут т[...]
силериниң санын Кызыл хоор[...]
ның Төлээлекчилер хуралы[...]
бадылаан нормативтиг хоо[...]
дүрүм езугаар доктааткан. Хоо[...]
езугаар бир маршрутка-ла о[...]
маа-биле 30 хире газель ажыл[...]

Амгы үеде Тываның кү[...]
университединиң студентилер[...]
дузазы-биле маршрут такси[...]
ниң аразынга мониторинг чор[...]
турар. Ооң түңнелдери-биле х[...]
райда эң-не идепкейлиг, хөй у[...]
олурар, ажыктыг маршрутта[...]
илередир. Ол ышкаш бо чы[...]
пассажирлер сөөртүлгезин хан[...]
рып турар автобустар ортуз[...]
шыңгыы хыналданы чоруд[...]
пассажирлерниң айыыл чок ч[...]
дээш, бүгү-ле чогуур ужур[...]
хемчеглерни алыры көрдү[...]
турар.

Чоокта чаа «6 А» маршру[...]
хуу сайгарлыкчыларының ө[...]
уруглар төвүнге көргүскен а[...]
дузазы уругларга болгаш олар[...]
башкыларынга канчаар-даа аа[...]
уттундурбас өөрүшкү бо[...]
арткан. Амыдыралдың бе[...]
байдалынга таварышкан уругл[...]
хуу сайгарлыкчыларның көргү[...]
ачы-буяны өскелерге өөре[...]
болуру чугаажок.

Бо арынны Алдынай БАДЫ-ХОО белеткээн.

Россия, күш-ажыл, чоннуң эрге-чагырга, социализм!

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ

ЧОННУҢ РЕФЕРЕНДУМУ

2011 чылдың февраль 1 — сентябрь 30

КПРФ

Бадылаар бюллетень

Айтырыг бүрүзүнге «Ийе» азы «Чок» деп харылаары чугула. Боттарыңарның харыыңарның вариантызын айтырыгның оң талазында хос черге киир бижип каар силер.

1. Чурттуң экономиказының чугула айтырыглары болгаш бойдус курлавырлары, чер күрүне өнчүзү болур деп санаар силер бе? Ооң-биле чергелештир нефть-газ, хөмүр-даш, металлургия болгаш камгалал үлетпүрлери, электри энергетиказы болгаш демир-орук транспортунуң бүдүрүлгелери национал өнчү кылыры чугула деп санаар Силер бе?	
2. Чуртталга болгаш коммунал ачы-дузалар дээш төлевирни өг-бүлениң каттышкан орулгазының 10 хуузу кылдыр кызыгаарлаарынга чөпшээрежир Силер бе?	
3. Чурттуң аъш-чем талазы-биле айыыл чок чоруу, аъш-чем аймааның, эм-таңның болгаш бирги ажыглалдың барааннарының шынары дээш харыысалганы күрүне боду хүлээнип алыр ужурлуг болгаш оларның өртек-үнезиниң хостуг өзерин болдурбас ужурлуг деп санаар Силер бе?	
4. Россияның хамаатыларының назы-хары улгадып кырааның талазы-биле пенсияже үнериниң хар-назыны улгатпас ужурлуг дээрзинге чөпшээрежир Силер бе?	
5. Өөредилге, кадык камгалал болгаш культураның хамаатыларга чедингир болурунга шаптыктаар хоойлужудулгаларга кандыг-даа өскерилгелер киирерин болдурбас болгаш ооң-биле чергелештир №83 Федералдыг хоойлуну дарый солууру негеттинип турар дээрзинге чөпшээрежир Силер бе?	
6. Үндүрүг онаалдазының калбак шкалазын депшилгелиг кылдыр солуурунуң, бай-шылдыг кижилерниң орулгаларынга үндүргүнү улгаттырып, чедимчези багай хамаатыларны үндүргүден хостаарының дугайында саналдарны деткиир Силер бе?	
7. Россияның хамаатылары бүгү-россияның, регионалдыг болгаш тус чер ужур-дузалыг референдумга кандыг-даа хөй-нити ужур-дузалыг айтырыгларны эрге-чагырганың күзелинден хамаарылга чокка шиитпирлээр аргалыг болур ужурлуг деп санаар Силер бе?	
8. Бюджеттиң чарыгдалдыг кезээниң 10 хуузундан эвээш эвес кезиин Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйынче аңгылаары чугула дээрзин деткиир Силер бе?	
9. Республикага суг шыгжамырының адаанга барган черлерниң бүдүрүлге болгаш социал-амыдырал объектилериниң тудугларын доозарының талазы-биле хүлээлгелерин күүсетпейн азы дузаламчы (компенсация) төлевейн турары-биле холбаштыр Саяно-Шушенск ГЭС-тиң суг шыгжамыры республиканың девискээринде сугну чыырының хемчээлин чавызадырының негелделери-биле чөпшээрежир Силер бе?	

Эргим өңнүктер!

Чоннуң референдумунуң бюллетенин таныштырары-биле парлап тур бис. Ону болдурбас: Силер РФКП тус черде салбырынга чеде бергеш, каяа соңгуп болурун айтырып алгаш, референдум болур черге чеде бээриңерге, Силерге чаа ама саазын (бланк) бээр. Ылээн каш чурттакчылыг черлерге суртаалчылар боттары бюллетеньнерни Силерниң бажыңыңарга чедире бээр.

Чоннуң референдумунуң айтырыгларынга харыылап тура, Силер бистиң чуртувустуң, бистиң уругларывыстың болгаш уйнуктарывыстың келир үези дээш бодуңарның хамааты туружуңарны илередип турарыңарны медерееп билириңер чугула.

ЧОННУҢ РЕФЕРЕНДУМУНЧЕ!

Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы ...унуң күш-ажылы-биле амыдырап чоруур кижи...ниң шуптузунуң сонуургалдарын камгалап чоруур. Чүгле коммунистер хамаатыларны оларның хоойлу ...гаар сонуургалдары дээш медерелдиг демиселче ...анизастап турар. Социал-экономиктиг болгаш ...итиктиг курсту хеп-хенертен өскертириниң негел... массалыг удурланыышкын акцияларындан-даа, ...ламент трибуналарындан-даа ыыткыр дыңналып ...ар. Ол эрге-чагыргага кижилерниң социал эрге...ин таптаарынга болгаш хамаатыларның хосталга... боой тударынга шаптыктап турар. РФКП: оли...ктарның режимнери-биле чогаатканы хоойлужу...галар чоннуң соңгуур эргелерин чок кылырын ...дурбас дээрзин чедип алыр сорулгалыг.

Чуртта чыглып келген чидиг айтырыгларның ...айында бис ыыткыр чугаалаар эргелиг бис. ...рны шиитпирлээрин болгаш боттарывыстың эрге...ивисти сагыырын негээр эргелиг бис.

2005 чылда РФКП-ниң эрттиргени Чоннуң ...ерендумунга Россияның 7 миллион хамааты...ы киришкен. Оларның 96 хуузундан хөйү ...мунистерниң туружун деткээн. Ол хөй-нити ...ырыышкынының түңнелдерин РФКП чагыг кылдыр ...ээп ап, оон ыңай ажыл-чорудулгазының үндезини ...ган. Күрүне Думазында коммунистерниң фракция... ажылчыннарның, уругларның, аныяктарның, пен...нерлерниң сонуургалдарын өөренип көргеш, хоой...жылдап кылып тура... бадылаашкынының түңнелдери РФКП-ниң кризиске удур программазының кол кезээнде кирген.

Бөгүн бис көрүп турар бис: Компартияның тарып кааны чоннуң эрге-чагыргазының үрезиннеринден баштайгы өзүмнер бакылап көстүп келген. Чер санында соңгукчуларның идепкейлиг деткимчезиниң ачызында, күш-ажылчы чоннуң бодунуң камгаланганының демдээ — регионнуң хоойлужудулга органнарында РФКП-ниң депутат бөлүктери болгаш фракциялар тургустунган. Эрге-чагырга аңаа аажок дүвүреп турар. Ынчангаш сөөлгү ийи чылда кризиске удур демиселге сылдап алгаш, хамаатыларның эргелеринче халдаашкыннарны кылган. Россияның чону шиитпирлиг удурланыышкынны бээри кончуг чугула апарган.

Ынчангаш РФКП ам база Чоннуң референдумун эрттирер дугайында эгелээшкинни кылып турар.

Ынаар үндүрер деп турар айтырыглар — чуртка кончуг херек чидиг айтырыглар-дыр.

Россияның хамаатылары бо делгем хөй-нити кампаниязының шугуму-биле боттарының сеткилин өйүп чоруур чүүлдерни тө каар арга-шинектиг болзун дээш коммунистер боттарының талазындан бүгү-ле кылып болгу дег чүүлдерни чорудар. Чер санында партияның комитеттери ону организастаар ажылдарны чорудуп эгелээн. Референдумга шупту күзелдиг кижилер киржир. Чоннуң үзел-бодалының түңнелдери чоннуң амыдыралын экижидер талазы-биле РФКП программазының үндезини кезээ болур.

ЧААРТТЫНГАН СОЦИАЛИЗМЧЕ БУРУНГААР

Февраль айда Россияда Коммунистиг партияның политиктиг улуг масштабтыг кампаниязы — чоннуң референдуму эгелээн. Ол күстүң ортузу — сентябрь 30-ге чедер. Кандыг сорулгалыг референдумну организастааның дугайында, чон чүү дугайында айтырыгга харыыны бээрин болгаш Тывага ол канчаар эртериниң дугайында РФКП Тывада регионалдыг салбырының бирги секретары Николай Белков мынчаар чугаалаан.

— Ооң мурнунда 2005 чылда эрткен чоннуң референдумунга Россияның 7 миллион ажыг хамаатылары киржип, боттарының үзел-бодалын илередириниң бо хевирин деткээн дээрзин көргүскен. Аңаа киришкеннерниң 96 хуузу коммунистерниң туружун деткээн. Чоннуң үзел-бодалдарын РФКП-ниң депутаттары чагыг кылдыр хүлээп ап, дараазында ажыл-чорудулгазының үндезин кылган.

Чоннуң референдумунга Тываның хөй нациялыг чону база киришкен турган. Ынчан РФКП-ниң эгелээшкинин 14 муң ажыг хамаатылар деткип бадылаан.

Ынчан 2005 чылда көдүрүп турган айтырыгларның чамдыызын эде-хере өскерткеш, бо референдумда база көдүрүп турар бис. Үш кол айтырыг артпышаан: бойдус курлавырларының дугайында, **кижи санынга** үндүрүг дугайында болгаш чуртталга коммунал ажыл-агыйларның ачы-дузалары дээш төлевир дугайында. Үе дөрт чаа айтырыгны киирерин негеп келген.

Шупту айтырыглар хүннүң чидиг айтырыглары болуп турар. Оларның бирээзи, эң аарышкылыг чидиг чадавас — пенсия үнериниң назы-харының дугайында. Өскелери — орулгазы эвээш албан черлериниң системазын коммерциялаашкынның дугайында хоойлуну солуурунуң талазы-биле, эрге-чагырга барааннарының болгаш ачы-дузаларның шынары болгаш өртек-үнези дээш харыысалгалыг болурунуң дугайында, а ол ышкаш референдумга киржир эргелер дугайында. Колдуунда партия ниитизи-биле бо чеди айтырыглар талазы-биле ажылды чорудар.

РФКП-ниң республикада салбыры тус чер чергелиг ийи айтырыгны база киирип турар: республика бюджединиң 10 хуузундан эвээш эвес кезээн көдээ ажыл-агыйны деткиири-биле аңгылаары, база бир айтырыг Улуг-Хем болгаш Чаа-Хөл кожууннарының девискээрлеринде Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг шыгжамырының адаанда барган черлерниң дугайында болуп турар. Бис ол ийи айтырыгларга харылаар хоойлу езугаар күштүг болур болгаш эрге-чагырга органнарының ону күүседири албан болур ужурлуг деп санап турар бис.

— Чүге референдум эрттирер үезиниң аайы-биле мынчаар шөйлүп турарыл?

— 2010 чылдың ноябрь 26-да РФКП-ниң ТК-ның Президиумунуң хуралы болуп эрткен. Аңаа «РФ-ке чоннуң референдумун эрттирериниң болгаш аңаа белеткелдиң дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ында айыткан хуусаазы — 2011 чылдың февраль 1-ден сентябрь 30-ге чедир.

РФКП-ниң Тыва Республикада салбырының бюрозунуң болгаш пленумунуң хуралы ооң канчаар эртерин, айтырыышкын бюллетенинче киирип турар тус черниң чидиг айтырыгларын өөренип көргеш, тодараткан. Айтырыгларлыг бюллетеньнерниң үлегер-чижээн массалыг информация чепсектеринге парладыр. Ону киржир күзелдиг кижи бүрүзү алыр эргелиг. Улам тодаргай медээлерни РФКП-ниң республика салбырынга (телефону—2-17-00), Кызыл хоорай комитединге болгаш тус черлерде партияның салбырларынга баргаш, билип ап болур. Хамаатыларның күзелиниң аайы-биле бюллетеньнерни бажыңнарынга база чедирип берип болур.

Чоннуң референдумунуң айтырыгларынга харыылап тура, бис хамааты туруштарывысты илередип, чуртувустуң, ажы-төлүвүстүң болгаш ооң уругларының келир үезин канчаар көрүксеп турарывысты эрге-чагыргага илередип тур бис дээрзин билири чугула. Шупту кижилерге референдум юридиктиг күш чок, ынчалза-даа ол эрге-чагырганы хөй-ниитиниң үзел-бодалын өөренип көрүнге албадаптар дээрзин сагындырыксаар дыр мен. Ынчангаш референдумнуң эртер хуусаазы мындыг болгу турар. Хамаатылар далаш чокка боттарының бодалдарын шугдүнүп тургаш, илеретсин дээш...

2011 чылда эрткен референдумнуң харылары Күрүне Думазынче РФКП-ниң депутаттарын соңгуурунга чагыг болур. Референдум чонну эрткен үеже социализмче кыйгырбайн, а бурунгаар чааттынган социализмче кыйгырып турар дээрзин бадыткаар. 2005 чылдың референдумунуң түңнелдерин РФКП бодунуң кризиске удур программазынче киирген турган.

— РФ-тиң Төп Соңгулда комиссиязының удуртулгазы референдум дугайында хоойлу езугаар Күрүне Думазының болгаш чурттуң президентизиниң бүрүн эргелериниң сөөлгү чылында референдум эрттирерин хоруп турар деп дыңнаткан болгай.

— Ийе, Күрүне Думазының болгаш чурттуң президентизиниң бүрүн эргелериниң сөөлгү чылында референдум эрттирер хоруглуг деп хоойлу бар. Ынчалза-даа бо талазы-биле бис кандыг-даа хажыдыышкыннар көрбейн турар бис. Референдум чаңгыс хүн эртпес. Кандыг-даа соңгулда участоктары организастаттынмас, ол дээрге чүгле чоннуң айтырыышкыны болур. А бис силер-биле кады РФ-тиң Конституциязы езугаар чурттуң хамаатылары референдумга киржир эргелиг дээрзин билир болгай бис.

РФКП ажылчын массаларның эргелери болгаш сонуургалдарынче холгаарлаашкынга доктаамал удур туржуп турар политиктиг күш болуп турар. Бөдүүн хамаатыларның амыдыралын экижидериниң дугайында негелделер-биле массалыг акцияларны коммунистер доктаамал чорудуп турар. РФКП хамаатыларның конституция езугаар эргелериниң боттандырылыышкыны хоойлужудулга дузактары-биле дужаттына берген турарынга чөпшээрежип шыдавас. Ынчангаш партия ниити россижи сайгарылгаже чурттуң амыдыралында тыптып келген кол чидиг айтырыгларны көдүрүп үндүрүп турар.

(Төлевирлиг үндезинге парлаан).

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

2010 чылдың июль 6-да Тыва Республиканың Чазааның №294 доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында

2011 чылдың январь 29 №64 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2010 чылдың июль 6-да Тыва Республиканың Чазааның "Тыва Республиканың Культура салгалдарының (төөгүнүң болгаш культураның) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның күрүне ачы-дузазын чедирериниң административтиг регламентизин бадылаарының дугайында" №294 доктаалынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) доктаалда:

а) эге кезээнде "дүүштүр" деп сөстүң мурнунга "2010 чылдың июль 27-де "Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында" №210-ФХ Федералдыг хоойлуга" деп сөстерни немээр;

б) 1 пунктунуң ийиги абзазында "чөпшээрелдер бээриниң талазы-биле" деп сөстерниң соонга "болгаш даалгаларны" деп сөстерни немээр;

2) Тыва Республиканың Культура салгалдарының (төөгүнүң болгаш культураның) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның культура салгалының объектилерин камгалаар талазы-биле ажылдарны чорударынга чөпшээрел бээр талазы-биле күрүне ачы-дузазын чедирериниң административтиг регламентизинде:

а) адында "чөпшээрелдер бээриниң талазы-биле" деп сөстерниң соонга "болгаш даалгаларны" деп сөстерни немээр;

б) 1 пунктуда "чөпшээрелдер бээриниң талазы-биле" деп сөстерниң соонга "болгаш даалгаларны" деп сөстерни немээр;

в) 3 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

"3. Культура салгалының объектилерин камгалаар талазы-биле ажылдарны чорударынга чөпшээрелдер болгаш даалгалар бээр талазы-биле күрүне ачы-дузазын (моон соңгаар-күрүне ачы-дузазы дээр) чедирерин дараазында чүүлдерге дүүштүр боттандырар:

Россия Федерациязының Конституциязынга ("Российская газета", 1993, №237);

2002 чылдың июнь 25-те "Россия Федерациязының улустарының культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның турасқаалдарының) объектилериниң дугайында" №73-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2002, №116-117);

2006 чылдың май 2-де "Россия Федерациязының хамаатыларының дилеглерин чугаалажып көөрүнүң чурумунуң дугайында" №59-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2006, №95);

2010 чылдың июль 27-де "Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында" №210-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2010, №168);

1982 чылдың сентябрь 16-да ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң "Төөгүнүң болгаш культураның турасқаалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында" №865 доктаалынга (ССРЭ-ниң хоойлулар чыындызы, 1990, т.3, арын 712);

1986 чылдың май 13-те ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң "Төөгүнүң болгаш культураның шимчевес турасқаалдарының учедунуң, камгалалын хандырарының, ажаап-тежээриниң, ажыглаарының болгаш чаартып септээриниң чурумунуң дугайында инструкцияны" бадылаарының дугайында" №203 дужаалынга (инструкцияның сөзүглелин албан-езузу-биле парлаваан);

2000 чылдың февраль 9-та Тыва Республиканың "Тыва Республиканың улустарының төөгү-культура салгалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында" №391 Хоойлузунга (Тыва Республиканың хоойлужудулгалар чыылдазы, 2001, №1, арын 139);

2008 чылдың апрель 24-те Тыва Республиканың Чазааның "Тыва Республиканың Культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның турасқаалдарының) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның дугайында дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаарының дугайында" №240 доктаалынга;

Бо Административтиг регламентиге.";

г) 4 пунктуга дараазында утказыг алдыгы болгаш чедиги абзацтарны немээр:

"культура салгалының объектилерин камгалаарының талазы-биле ажылдарны кылыр даалганы билдириишкин ээзинге бээри;

культура салгалының объектилерин камгалаарының талазы-биле ажылдарны кылыр даалганы бээринден ойталаары.";

д) 7 пунктуга дараазында утказыг 7.4 иштики пунктуну немээр:

"7.4. Культура салгалының объектизин камгалаар талазы-биле ажылдар кылыр даалганы алыры-биле билдириишкин ээзи дараазында чүүлдерни киирер:

- ажылдарның составын, культура салгалының республика ужур-дузалыг объектизиниң адын болгаш адрезин айытпышаан, даалга бээриниң дугайында хостуг хевирге долдурган билдириишкинни;

- билдириишкин ээзиниң долдурганы болгаш культура салгалының ээзи-биле болгаш ажыглакчызы-биле дугуруштунган даалганы,";

е) 8 пунктуга дараазында утказыг дөрткү абзацты немээр:

"Билдириишкин ээзинге даалганы бээрин эргежок чугула документилерни алган хүнден эгелээш 20 хонуктан эрттирбейн боттандырар.";

ж) Административтиг регламентиниң III кезээнге дараазында утказыг иштики кезекти немээр:

"Культура салгалының объектилерин камгалаар талазы-биле ажылдар кылырынга даалгалар берип турар үеде ажыл-херектерниң дес-дараалашкааның бижимели

44.1. Күрүне ачы-дузазын чедиреринге дараазында административтиг чорудулгалар кирер:

- документилерни киирери болгаш бүрүткээри;

- күрүне ачы-дузазын чедирериниң азы чедиреринден ойталаарының дугайында шиитпирни хүлээп алыры;

- хүлээп алдынган шиитпирниң дугайында билдириишкин ээзинге дыңнадыры.

44.2. Күрүне ачы-дузазын көргүзүп эгелээриниң барымдаазы болза, бо Регламентиниң 7.4 пунктузунда айыттынган күрүне ачы-дузазын чедиреринге эргежок чугула документилерни Албанга билдириишкин ээзиниң кииргени болур.

44.3. Билдириишкин ээзинден бөлүк документилер кирген соонда документилер хүлээп алыр талазы-биле харыысалгалыг ажылдакчы ону бүрүткээр, кирген дугаарын айыткаш, билдириишкинниң хоолгазын бээр болгаш 2 ажыл хүнүнүң дургузунда удуртукчуже дамчыдар.

44.4. Удуртукчу (ол чокта-турасқаалдар камгалалының килдизиниң начальниги) харыысалгалыг специалисти 3 хонук дургузунда томуйлаар болгаш бөлүк документилерни олче чорудар.

44.5. Харыысалгалыг специалист 5 хонуктан эртпес хуусаада:

документилерниң четчелээшкининге хыналда чорудар (бо Регламентиниң 7.4 пунктузу);

документилерни шын долдурганын, ооң иштинде документилерде салдынган аттарның болгаш таңмаларның барын;

билдириишкинде айыттынган медээлерниң, бөлүк документилерни киирген медээлерниң шынныынга хыналданы чорудар.

44.6. Күрүне ачы-дузазын тыпсырынга шаптык болуп турар фактылар бар болганда ол дугайында Албан билдириишкин ээзинге 3 хонук дургузунда бижимел хевирге дыңнадыр, аңаа илереттинген четпестерни чайладырының аргаларын айтыр, ол ышкаш оларны чайладырының үезин болгаш аргазын дамчыдар.

Күрүне ачы-дузазын чедирериниң дугайында шиитпирни хүлээп алырының чорудулгаларын чогумчалыг болдурар сорулгабиле аңаа илереттинген четпестерни чайладырының аргаларын айытпышаан, ол ышкаш оларны чайладырының үезин болгаш хевирлерин дамчытпышаан, специалист күрүне ачы-дузазын түр соксатканының дугайында билдириишкин ээзинге телефон-биле дыңнадыр.

Айыттынган четпестерни билдириишкин ээзи 3 хонук дургузунда чайлатпас болза, специалист барымдаалыг ойталаашкынны бижимел-биле почта дамчыштыр билдириишкин ээзинче чорудар.

44.7. Бөлүк документилерни долузу-биле болгаш шын кииргенде харыысалгалыг специалист 3 календарьлыг хүн дургузунда:

культура салгалының объектилерин камгалаар дугайында күштүг болуп турар хоойлужудулгада доктаадып тургускан культура салгалының объектилерин камгалаар талазы-биле негелделеринге киирген документилерниң дүгжүп турарынга хыналданы чорудар;

даалганы бээр айтыышкынның азы бо Регламентиниң 9 пунктузунда тодарратканын езугаар ойталаарының барымдаазы илерээн болза, даалга бээринден ойталаарының дугайында чагааның төлевилелин белеткээр.

4.8. Даалга бээриниң дугайында айтыышкынның азы даалга бээринден ойталаарының дугайында чагааның төлевилелинге 1 ажыл хүнүнүң дургузунда удуртукчу (ол чокта-турасқаалдар камгалалының килдизиниң начальниги) адын салыр (Административтиг регламентиге №3 капсырылга).

44.9. Эдер чүүлдер бар болган таварылгада айтыышкынның азы чагааның төлевилелин катап кылыр кылдыр эгидер, 1 хүнның дургузунда ону эде кылыр болгаш удуртукчу (ол чокта-турасқаалдар камгалалының килдизиниң начальниги) адын салыр.

44.10. Даалга бээриниң дугайынд[...] тыышкынга азы даалга бээринден ойт[...] рының дугайында чагаага ат салд[...] соонда харыысалгалыг специалист 2 х[...] дургузунда:

даалга бээриниң дугайында айт[...] кынны азы даалга бээринден ойталаар[...] дугайында чагааны ийи хуу кылдыр, [...] тукчу (ол чокта-турасқаалдар камгала[...] килдизиниң начальниги) ат салып бад[...]

билдириишкинни чугаалажып көрг[...] түңнелдериниң дугайында билдири[...] ээзинге дыңнадыр.

44.11. Даалга алыры-биле билдири[...] ээзи келген таварылгада харыысал[...] специалист билдириишкин ээзи көрүп[...]

билдириишкин ээзиниң паспортун х[...] (бир эвес даалганы азы даалга бээр[...] ойталаарының дугайында чагааны чаг[...] азы чагыкчының өмүнээзинден бад[...] чок кээп болур кылдыр бүзүрээни[...] эргелиг кижиге берип турар болза);

паспортту болгаш бүзүредилге б[...] хынаар (бир эвес даалганы азы д[...] бээринден ойталаарының дугайын[...] гааны бүзүреттирген кижиге берип[...] болза);

даалганы азы даалга бээринден ой[...] рының дугайында чагааны алганы[...] тызын хол үжүү-биле бадыткаарын [...] риишкин ээзинге саналдаар;

даалганы азы даалга бээринден ой[...] рының дугайында чагааны билдири[...] ээзинге бээр.";

з) дараазында утказыг №3 капсыр[...] немээр:

Тыва Республиканың Культура салгалдарының (төө[...] болгаш культураның) объектилерин камгалаар талазы[...] албанның культура салгалының объектилерин камг[...] талазы-биле ажылдарны чорударынга чөпшээрел[...] талазы-биле күрүне ачы-дузазын чедирериниң админи[...] тивтиг регламентизинге №3 капсырылга

БАДЫЛА[...]

____

(чагыкчы)

Хол үжүү ФАА

"___"________чыл

Таңма

ЧӨПШЭЭРЕШКЕН:

Тыва Республиканың Культура салгалдарының (төөгүнүң болгаш культураның) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның удуртукчузу

Хол үжүү ФАА

"___"________чыл

Таңма

Культура салгалының объектилерин камгалаар талазы-биле ажылд[...] кылырының

ДААЛГАЗЫ

____

1. Культура салгалының объектизиниң ады (шиитпирлекчи документ езугаар [...] камгалалынга тургусканының дугайында болгаш тодаратканын езугаар-төөгүнүң [...] культураның турасқаалының паспортун езугаар)

____

2. Культура салгалының объектизиниң адрези (шиитпирлекчи документ езугаар [...] камгалалынга тургусканының дугайында болгаш тодаратканын езугаар-төөгүнүң [...] культураның турасқаалының паспортун езугаар)

____

3. Культура салгалының объектизиниң күрүне камгалалының категориязы, [...] камгалалынга ону тургусканының дугайында документиниң хүнү болгаш дугаары

____

4. Ажыглакчызы (ээзи) болгаш ооң реквизиттери (ИНН, организацияның ады, ээ[...] Ф.А.А., ооң телефонунуң дугаары, адрези, агар саны, харыысалгалыг төлээзиниң [...]

____

5. Камгалал документизин тургускан хевири, дугаары болгаш ай-хүнү база ам[...] ажыглаарының байдалы

____

6. Культура салгалының объектизиниң девискээриниң кызыгаары болгаш ооң ка[...] зоназы (бадылааның дугайында документиге даянгаш ооң кыска бижимели)

____

7. Культура салгалының объектизиниң болгаш техниктиг байдалының дугайынд[...] архитектурлуг хевирин, ханы утказыг бижимелин болгаш иштики дерилгелериниң чүү[...] инженер тудугларын болгаш дериг-херекселдерин киирбишаан, кыска медээлер

____

8. Культура салгалының объектизиниң камгалал чүүлүнүң бижимели

____

9. Культура салгалының объектизин чаартылга кылырының барымдаазы (бадыла[...] документиниң ады, бүрүткээн дугаары болгаш бадылаан ай-хүнү), чаартылга ажы[...] эгелээр болгаш доостур хуусаазын айытпышаан, чаартырының кол сорулгазы [...] турасқаалды канчаар ажыглаар дээн шиитпири. Чаартылга ажылының болгаш ийи-[...] кылыр ажылдарның дес-дараалашкаа)

____

10. Чагыкчы болгаш ооң реквизиттери (ады, адрези, агар саны, телефонунуң ду[...] харыысалгалыг төлээниң Ф.А.А.) ____________________

11. Чаартылга кылыр төлевилел организациязының ады (азы кылыр кижиниң [...]

олгаш ооң реквизиттери (ады, адрези, агар саны, болгаш культура салгалының бъектилерин чаартып кылыр талазы-биле ажыл-чорудулганы боттандырарынга тывыскан ицензияның бүрүткел дугаары болгаш ай-хүнү, телефонунуң дугаары, харыысалгалыг лээниң Ф.А.А.)______________________

12. Ажылдарның хевирлериниң аайы-биле тускайжыттынган төлевилел организа-ияларының ады (азы тус-тус кижилерниң Ф.А.А.) болгаш оларның реквизиттери (ады, рези, лицензияның бүрүткел дугаары болгаш тывыскан ай-хүнү, агар саны, телефон-рының дугаары, харыысалгалыг төлээлерниң Ф.А.А.)______________________

13. Чаартылга кылыр бүдүрүлге организациязы болгаш ооң реквизиттери (ады, агар ны, лицензияның бүрүткел дугаары болгаш тывыскан ай-хүнү, телефонунуң дугаары, рыысалгалыг төлээниң Ф.А.А.)______________________

14. Ажылдарның хевирлериниң айы-биле тускайжыттынган бүдүрүлге организациялары лгаш оларның реквизиттери (ады, адрези, агар саны, лицензияның бүрүткел дугаары лгаш тывыскан ай-хүнү, телефонунуң дугаары, харыысалгалыг төлээниң Ф.А.А.)

____

15. Мурнунда кылдынган төлевилел документацияларының дугайында медээлер болгаш арны ажыглап болурунуң аргалары______________________

16. Чаартылга кылырының төлевилел документциязының составы болгаш утказы:

1 кезек. Баштай кылыр ажылдар:

____

2 кезек. Эртем шинчилелдери:

____

1. Ажылдарны кылырының эгезинге чедир үе-чада:

____

2. Ажылдарны кылып турарының чорудулгазының үе-чадазы

____

3 кезек: Чаартылганың төлевилели (вариантыларны ажылдап кылырының эргежок улазын, ооң иштинде конкурс үндезининге кылырын айытпышаан):

____

4 кезек. Ажылчын төлевилел документациязы:

____

1. Ажылдарны кылырының эгезинге чедир үе-чада:

____

2. Ажылдарны кылып турарының чорудулгазының үе-чадазы

____

5 кезек. Эртем-чаартылганың отчеду:

____

17. Көргүзер материалдарның хевири болгаш составы:

____

18. Төлевилел документациязын дугуржурунуң чуруму болгаш негелдези, эртер лерни болгаш организацияларны айытпышаан

____

19. Эртем-техниктиг удуртулгага болгаш автор хайгааралынга, ооң иштинде технологтуг йгааралга, кайы хире үргүлчүлелдиин айытпышаан, негелделер. Бедик мергежилдиг ециалистерни болгаш эртемденнерни сүмележири-биле хаара тударының эргежок улазы______________________

20. Технология болгаш ажылдарны кылырының аргаларының талазы-биле шенелде ылдарын, ажылдарның хевирлерин айытпышаан эрттирериниң эргежок чугулазы

____

21. Чагыкчының кииргени эге болгаш чөпшээрел документилери

____

22. Немелде негелделер болгаш байдалдар

____

Даалганы белеткээн:______________________

тускайжыттынган төлевилел ажылдарын хевирлер аайы-биле хаара тутпушаан

______________________";

(организация азы хууда кижи)

3) Тыва Республиканың Культура салгалының объектилерин (төөгүнүң болгаш льтураның тураскаалдарын) камгалаар лазы-биле албаның культура салгалың объектилериниң ээлериниң болгаш ыглакчыларының камгалал болгаш олар сагыырынга контроль чорудар хүлээлерин чарар талазы-биле күрүне ачы-зазын чедирериниң Административтиг гламентизиниң 3 пунктузун дараазында илге-биле бижиир:

"3. Культура салгалының объектилениң ээлери-биле болгаш ажыглакчыларыле камгалал хүлээлгелерин чарар талазыле күрүне ачы-дузазын (моон соңгаарүне ачы-дузазы дээр) ачы-дузазын даазында чүүлдерге дүүштүр боттандырар:

Россия Федерациязының Конституциянга ("Российская газета", 1993, №237);

2002 чылдың июнь 25-те "Россия Федециязының улустарының культура салганың объектилериниң (төөгүнүң болгаш льтураның тураскаалдарының) дугайын" №73-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2002, №116-117);

2006 чылдың май 2-де "Россия Федеразының хамаатыларының дилеглерин чулажып көөрүнүң чурумунуң дугайында" 59-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2006, №95);

2010 чылдың июль 27-де "Күрүне болгаш ниципалдыг ачы-дузаны чедирерин оргаастаарының дугайында" №210-ФХ Федердыг хоойлуга ("Российская газета", 2010, 168);

1982 чылдың сентябрь 16-да ССРЭ-ниң нистрлер Чөвүлелиниң "Төөгүнүң болгаш льтураның тураскаалдарын камгалаарың болгаш ажыглаарының дугайында Дүмнү бадылаарының дугайында" №865 ктаалынга (ССРЭ-ниң хоойлулар чыындызы, 1990, т.3, арын 712);

1986 чылдың май 13-те ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң "Төөгүнүң болгаш культураның шимчевес тураскаалдарының учедунуң, камгалалын хандырарының, ажаап-тежээриниң, ажыглаарының болгаш чаартып септээриниң чурумунуң дугайында инструкцияны" бадылаарының дугайында" №203 дужаалынга (инструкцияның сөзүглелин албан-езузу-биле парлаваан);

2000 чылдың февраль 9-та Тыва Республиканың "Тыва Республиканың улустарының төөгү-культура салгалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында" №391 Хоойлузунга (Тыва Республиканың хоойлужудулгалар чыылдазы, 2001, №1, арын 139);

2008 чылдың апрель 24-те Тыва Республиканың Чазааның "Тыва Республиканың Культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның дугайында дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаарының дугайында" №240 доктаалынга ("Тувинская правда", 2008, №60);

Бо Административтиг регламентиге.";

4) Тыва Республиканың Культура салгалының объектилерин (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын) камгалаар талазы-биле албаның күрүнениң төөгү-культура экспертизазын эрттирерин организастаар талазы-биле күрүне ачы-дузазын чедирериниң Административтиг регламентизиниң 3 пунктузун дараазында эдилге-биле бижиир:

"3. Күрүнениң төөгү-культура экспертизазын эрттирерин организастаар талазы-биле күрүне ачы-дузазын (моон соңгаар-күрүне ачы-дузазы дээр) дараазында чүүлдерге дүүштүр боттандырар:

Россия Федерациязының Конституциязынга ("Российская газета", 1993, №237);

2002 чылдың июнь 25-те "Россия Федерациязының улустарының культура салгалының объектилериниң (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) дугайында" №73-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2002, №116-117);

2006 чылдың май 2-де "Россия Федерациязының хамаатыларының дилеглерин чугаалажып көөрүнүң чурумунуң дугайында" №59-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2006, №95);

2010 чылдың июль 27-де "Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында" №210-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2010, №168);

2009 чылдың июль 15-те Россия Федерациязының Чазааның "Күрүнениң төөгү-культура экспертизазының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында" №569 доктаалынга Россия Федерациязының хоойлужудулгалар чыылдазы, 2009, №30, арын 3812);

1982 чылдың сентябрь 16-да ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң "Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында" №865 доктаалынга (ССРЭ-ниң хоойлулар чыындызы, 1990, т.3, арын 712);

1986 чылдың май 13-те ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң "Төөгүнүң болгаш культураның шимчевес тураскаалдарының учедунуң, камгалалын хандырарының, ажаап-тежээриниң, ажыглаарының болгаш чаартып септээриниң чурумунуң дугайында инструкцияны" бадылаарының дугайында" №203 дужаалынга (инструкцияның сөзүглелин албан-езузу-биле парлаваан);

2000 чылдың февраль 9-та Тыва Республиканың "Тыва Республиканың улустарының төөгү-культура салгалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында" №391 Хоойлузунга (Тыва Республиканың хоойлужудулгалар чыылдазы, 2001, №1, арын 139);

2008 чылдың апрель 24-те Тыва Республиканың Чазааның "Тыва Республиканың Культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның дугайында дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаарының дугайында" №240 доктаалынга ("Тувинская правда", 2008, №60);

Бо Административтиг регламентиге.";

5) Тыва Республиканың Культура салгалының объектилерин (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын) камгалаар талазы-биле албаның чөпшээрелдер (Ажык арыннар) бүрүткээр болгаш археологтуг казымалдарны болгаш археологияның тураскаалдарын шинчилээр талазы-биле күрүне ачы-дузазын чедирериниң Административтиг регламентизинде:

а) 3 пунктуну дараазында эдилге-биле бижир:

"3. Чөпшээрелдер (Ажык арыннар) бүрүткээр болгаш археологтуг казымалдарны болгаш археологияның тураскаалдарын шинчилээр талазы-биле күрүне ачы-дузазын (моон соңгаар-күрүне ачы-дузазы дээр) дараазында чүүлдерге дүүштүр боттандырар:

Россия Федерациязының Конституциязынга ("Российская газета", 1993, №237);

2002 чылдың июнь 25-те "Россия Федерациязының улустарының культура салгалының объектилериниң (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) дугайында" №73-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2002, №116-117);

2006 чылдың май 2-де "Россия Федерациязының хамаатыларының дилеглерин чугаалажып көөрүнүң чурумунуң дугайында" №59-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2006, №95);

2010 чылдың июль 27-де "Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында" №210-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2010, №168);

1982 чылдың сентябрь 16-да ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң "Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында" №865 доктаалынга (ССРЭ-ниң хоойлулар чыындызы, 1990, т.3, арын 712);

1986 чылдың май 13-те ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң "Төөгүнүң болгаш культураның шимчевес тураскаалдарының учедунуң, камгалалын хандырарының, ажаап-тежээриниң, ажыглаарының болгаш чаартып септээриниң чурумунуң дугайында инструкцияны" бадылаарының дугайында" №203 дужаалынга (инструкцияның сөзүглелин албан-езузу-биле парлаваан);

2009 чылдың февраль 3-те Роскультура-камгалалының "Археологтуг салгалдарның объектилерин илередир болгаш өөренир талазы-биле ажылдар кылыр эргеге чөпшээрелдер (Ажык арыннар) бээриниң чурумунуң дугайында дүрүмнү бадылаарының дугайында" №15 дужаалынга (Күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының нормативтиг актыларының бюллетени, 2009, №23);

2000 чылдың февраль 9-та Тыва Республиканың "Тыва Республиканың улустарының төөгү-культура салгалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында" №391 Хоойлузунга (Тыва Республиканың хоойлужудулгалар чыылдазы, 2001, №1, арын 139);

2008 чылдың апрель 24-те Тыва Республиканың Чазааның "Тыва Республиканың Культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның дугайында дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаарының дугайында" №240 доктаалынга ("Тувинская правда", 2008, №60);

бо Административтиг регламентиге.";

б) 5 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

"5. Күрүне ачы-дузазының тывысканының түңнелиниң алыкчызынга билдириишкин ээзи-уставында ажыл-чорудулгазының сорулгазы археологтуг ажылдар кылыр болгаш Культура салгалдарын камгалаар талазы-биле хоойлужудулганы сагып турарынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның (Роскультура-камгалалының) тывысканы археологияның тураскаалдарының археологтуг казыышкынын болгаш шинчилээрин чорудар эргеге чөпшээрелдиң (Ажык арынның) ээзи болуп турар юридиктиг чер-биле күш-ажылчы харылзаалар тудуп турар хуу кижи болур.";

6) Тыва Республиканың Культура салгалының объектилерин (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын) камгалаар талазы-биле албаның республика деңнелинде культура салгалының объектилерин камгалаар талазы-биле ажылдарга эртем-төлевилел документилерин дугуржур талазы-биле күрүне ачы-дузазын чедирериниң Административтиг регламентизинде 3 пунктуну дараазында эдилге-биле бижир:

"3. Республика деңнелинде культура салгалының объектилерин камгалаар талазы-биле ажылдарга эртем-төлевилел документилерин дугуржур талазы-биле күрүне ачы-дузазын (моон соңгаар-күрүне ачы-дузазы дээр) чедирерин дараазында чүүлдерге дүүштүр боттандырар:

Россия Федерациязының Конституциязынга ("Российская газета", 1993, №237);

2002 чылдың июнь 25-те "Россия Федерациязының улустарының культура салгалының объектилериниң (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) дугайында" №73-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2002, №116-117);

2006 чылдың май 2-де "Россия Федерациязының хамаатыларының дилеглерин чугаалажып көөрүнүң чурумунуң дугайында" №59-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2006, №95);

2010 чылдың июль 27-де "Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында" №210-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2010, №168);

1982 чылдың сентябрь 16-да ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң "Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында" №865 доктаалынга (ССРЭ-ниң хоойлулар чыындызы, 1990, т.3, арын 712);

1986 чылдың май 13-те ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң "Төөгүнүң болгаш культураның шимчевес тураскаалдарының учедунуң, камгалалын хандырарының, ажаап-тежээриниң, ажыглаарының болгаш чаартып септээриниң чурумунуң дугайында инструкцияны" бадылаарының дугайында" №203 дужаалынга (инструкцияның сөзүглелин албан-езузу-биле парлаваан);

2000 чылдың февраль 9-та Тыва

Республиканың "Тыва Республиканың улустарының төөгү-культура салгалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында" №391 Хоойлузунга (Тыва Республиканың хоойлужудулгалар чыылдазы, 2001, №1, арын 139);

2008 чылдың апрель 24-те Тыва Республиканың Чазааның "Тыва Республиканың Культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның дугайында дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаарының дугайында" №240 доктаалынга ("Тувинская правда", 2008, №60);

бо Административтиг регламентиге.";

7) Тыва Республиканың Культура салгалының объектилерин (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын) камгалаар талазы-биле албанының культура салгалының объектизиниң девискээринге болгаш культура салгалының объектизиниң камгалал зоназынга чер тургузуунуң, чер, тудуг, суггарылга, ажыл-агый болгаш өске-даа ажылдарны болгаш айыттынган ажылдарны кылырының төлевилелдерин кылып чорударын дугуржур талазы-биле күрүне ачы-дузазын чедирериниң Административтиг регламентизинде 3 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

"3. Культура салгалының объектизиниң девискээринге болгаш культура салгалының объектизиниң камгалал зоназынга чер тургузуунуң, чер, тудуг, суггарылга, ажыл-агый болгаш өске-даа ажылдарны болгаш айыттынган ажылдарны кылырының төлевилелдерин кылып чорударын дугуржур талазы-биле күрүне ачы-дузазын (моон соңгаар-күрүне ачы-дузазы дээр) дараазында чүүлдерге дүүштүр чорудар:

Россия Федерациязының Конституциязынга ("Российская газета", 1993, №237);

2002 чылдың июнь 25-те "Россия Федерациязының улустарының культура салгалының объектилериниң (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) дугайында" №73-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2002, №116-117);

2006 чылдың май 2-де "Россия Федерациязының хамаатыларының дилеглерин чугаалажып көөрүнүң чурумунуң дугайында" №59-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2006, №95);

2010 чылдың июль 27-де "Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында" №210-ФХ Федералдыг хоойлуга ("Российская газета", 2010, №168);

1982 чылдың сентябрь 16-да ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң "Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында" №865 доктаалынга (ССРЭ-ниң хоойлулар чыындызы, 1990, т.3, арын 712);

1986 чылдың май 13-те ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң "Төөгүнүң болгаш культураның шимчевес тураскаалдарының учедунуң, камгалалын хандырарының, ажаап-тежээриниң, ажыглаарының болгаш чаартып септээриниң чурумунуң дугайында инструкцияны" бадылаарының дугайында" №203 дужаалынга (инструкцияның сөзүглелин албан-езузу-биле парлаваан);

2000 чылдың февраль 9-та Тыва Республиканың "Тыва Республиканың улустарының төөгү-культура салгалдарын камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында" №391 Хоойлузунга (Тыва Республиканың хоойлужудулгалар чыылдазы, 2001, №1, арын 139);

2008 чылдың апрель 24-те Тыва Республиканың Чазааның "Тыва Республиканың Культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) объектилерин камгалаар талазы-биле албанның дугайында дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаарының дугайында" №240 доктаалынга ("Тувинская правда", 2008, №60);

бо Административтиг регламентиге.";

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы Ш. ИРГИТ.

«Тыва Республикада 2011-2013 чылдарда информациялыг ниитилелдиң хөгжүлдези болгаш электроннуг чазакты тургузары» республиканың тускай сорулгалыг программазын бадылаарының дугайында

2010 чылдың ноябрь 16 № 504 Кызыл хоорай

Тыва Республикада информациялыг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң болгаш информация-коммуникациялыг технологияларны Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының ажыл-чорудулгазының шупту адырларынга калбаа-биле ажыглаар сорулгалар-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. «Тыва Республикада 2011-2013 чылдарда информациялыг ниитилелдиң хөгжүлдези болгаш электроннуг чазакты тургузары» республиканың тускай сорулгалыг программазының коштунганын бадылаар.

2. Тыва Республиканың Экономика яамызы, Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы Программаның хемчеглериниң акшаландырыышкынының эдилгезин Тыва Республиканың ээлчеглиг акшаландырыышкын чылынга республика бюджединиң дугайында Тыва Республиканың хоойлузунга дүүштүр боттандырар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың ноябрь 16-да № 504 доктаалы-биле бадылаан

«Тыва Республикада 2011-2013 чылдарда информациялыг ниитилелдиң хөгжүлдези болгаш электроннуг чазакты тургузары» РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТУСКАЙ СОРУЛГАЛЫГ ПРОГРАММАЗЫ

«Тыва Республикада 2011-2013 чылдарда информациялыг ниитилелдиң хөгжүлдези болгаш электроннуг чазакты тургузары» республиканың тускай сорулгалыг программазының

ПАСПОРТУ

Программаның ады – «Тыва Республикада 2011-2013 чылдарда информациялыг ниитилелдиң хөгжүлдези болгаш электроннуг чазакты тургузары» республиканың тускай сорулгалыг программазы (моон соңгаар – Программа)

Программаны ажылдап кылыр дугайында шиитпирни хүлээп алыр хүн – Тыва Республиканың девискээринде электроннуг чазакты шиңгээдирин хандырар талазы-биле ажылчын бөлүктүң хуралының 2010 чылдың январь 27-де № 1 протоколу

Программаның күрүне чагыкчызы – Тыва Республиканың Чазааның Аппарады

Программаның кол күүседикчилери – Тыва Республиканың «Тыва Республиканың информациялыг технологиялар төвү» күрүне бүдүрүлгези

Программаның сорулгазы болгаш шиитпирлээр айтырыглары – Программаның сорулгазы Россияның информациялыг чаңгыс аай девискээринче кирип турар республиканың чаңгыс аай информациялыг девискээрин тургузары, республиканың турум сайзыралын хандырары-биле ажыл-чорудулга адырында дээштиг информация-коммуникациялыг технологияларны калбаа-биле ажыглаары болгаш чурттакчы чоннуң амыдыралының шынарын бедидери;

Программаның шиитпирлээр айтырыглары:

- электроннуг чазактың телекоммуникациялыг инфраструктуразын болгаш саналга күштерин сайзырадыры;

- күрүне деткимчелерин кадарының шынарын болгаш хемчээлин, организацияларга болгаш хамаатыларга электроннуг хевирлиг кылдыр берип турар күрүне чагыргазының органнарының ажыл-чорудулгазының дугайында медээлерни бедидери;

- ведомстволар аразының медээлер солчулгазының магадылалын хандырары, күрүнениң информациялыг системаларының болгаш курлавырларының интеграциязы;

- күрүне болгаш муниципалдыг дузаны электроннуг хевирлиг көргүзеринче шилчиирин хандырары-биле нормативтиг эрге-хоойлу баазазын тургузары.

Программаның көргүзүглери болгаш кол дээн сорулгалыг айтыкчылары –

- ведомстволар аразының деңнелинде медээлер көргүзүглериниң солчулгазын организастаар талазы-биле күүсекчи эрге-чагырга органнарының күш-ажыл чарыгдалдарын 28 хууга эвээжедири;

- медээлер берип турар организацияларга болгаш хамаатыларга административтиг ажылдарны, а ол ышкаш күүсекчи эрге-чагырга органнарынче кыйгырыгларның санын болгаш оларны ажылдап кылырынче манаар үени 10 хуу эвээжедири;

- Интернет-девискээрниң ажыглакчыларының санын 25 хуу улгаттырары;

- информация-коммуникациялыг технологияларны шиңгээдири-биле бюджет чарыгдалдарының магадылалын 15 хуу улгаттырары;

- функционалдыг информация адырларының системаларын тургузары (хаара тудуп автоматчыткан ажылчын олуттар санын – ажылчын олуттарның нийти санындан 70 хуудан эвээш эвес);

- Тыва Республиканың Чазааның даалгаларын күүсекчи эрге-чагырга органнарыбиле республиканың кожууннарында болгаш хоорайларында күүсеттинип турарының магадылалын бедидери;

- Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарында бүдүрүлге күш-ажылын 20-30 хууга бедидери;

- немелде 10 ажылчын олутту тургузары;

- республиканың чурттакчы чонунуң амыдыралының деңнелин болгаш берип турар күрүне дузазының шынарын экижидери.

«Тыва Республикада 2011-2012 чылдарда информациялыг ниитилелдиң хөгжүлдези болгаш электроннуг чазакты тургузары» республиканың тускай сорулгалыг программаның хемчеглериниң боттандырылгазының сорулгалыг айтыкчылары бо Программаның № 2 капсырылгазында айыттынган.

Программаны боттандырарының үе-чадалары болгаш хуусаалары – 2011-2013 чылдар:

1-ги үе-чада – 2011 чыл;
2-ги үе-чада – 2012 чыл;
3-кү үе-чада – 2013 чыл

Программаның хемчеглериниң дан...
регионалдыг телекоммуникац...
инфраструктураны тургузары;
электроннуг чазакты тургузары;
ИКТ адырында республиканың ка...
күш-шыдалын болгаш чурттакчы ч...
компьютер билииниң деңнелин бедид...

Программаның акшаландырыыш...
ның үндезини болгаш хемчээли –...
грамманың 2011-2013 чылдарда респу...
бюджединден акшаландырыышкы...
нийти хемчээлин 33 160 муң рубль ту...
турар, ооң иштинде:

2011 чылда – 21 260 муң рубль;
2012 чылда – 5 850 муң рубль;
2011 чылда – 6 050 муң рубль

Программаның боттандырылга...
манап турар төнчү түңнелдери болгаш с...
база бюджет магадылалының көргүз...
– тургузары:

Тыва Республиканың күрүнениң б...
муниципалдыг Чаңгыс аай порталынга...
троннуг хевирге оларның ачы-ду...
хандырарынга күрүне эрге-чагырга...
девискээр күүсекчи органнарының ...
стволар аразының электроннуг кады...
дажылгазының системазы;

Тыва Республиканың Чазааның...
тулгазының, Тыва Республиканың Ча...
Даргазының шупту күүсекчи эрге-ч...
органнарында, ооң иштинде республи...
муниципалдыг районнарында (хоор...
ругтарында) күүсекчи эрге-чагырга...
нарында база даалгаларын күүседи...
ративтиг контрольга херек эмгелээ...
болгаш ведомстволар аразының эле...
нуг документилер саарылгазының чаң...
системазы

күрүне дузазын электроннуг хе...
бээрде, медээлерниң камгалалыны...
темалары

Программаның күүселдези дээш...
рольдуң организация системазы –...
грамманың күүселдези дээш контр...
Тыва Республиканың Чазааның Аппара...
дагзыр.

2011 чылда "Тыва Республиканың чылыг-энергетика комплекизиниң хөгжүлдези болгаш күрүне деткимчези" республиканың тускай сорулгалыг программазын бадылаарының дугайында

2010 чылдың ноябрь 19 № 506 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың декабрь 25-те "Республиканың тускай сорулгалыг программаларының боттандырылгазы болгаш ажылдап кылырының Чурумун бадылаарының дугайында" № 792 доктаалынга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

2011 чылда "Тыва Республиканың ч...
энергетика комплекизиниң хөгжү...
болгаш күрүне деткимчези" республи...
тускай сорулгалыг программа...
коштунган чүүлүн бадылаар.

Тыва Республиканың Чазааның Дар... Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың ноябрь 1... № 506 доктаалы-биле бадылаан

2011 чылда «Тыва Республиканың чылыг-энергетика комплекизини... хөгжүлдези болгаш күрүне деткимчези» РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТУСКАЙ СОРУЛГАЛЫГ ПРОГРАММАЗЫ

2011 чылда "Тыва Республиканың чылыг-энергетика комплекизиниң хөгжүлдези бол... күрүне деткимчези" республиканың тускай сорулгалыг программазының

ПАСПОРТУ

Программаның ады - 2011 чылда "Тыва Республиканың чылыг-энергетика комплекизиниң хөгжүлдези болгаш күрүне деткимчези" республиканың тускай сорулгалыг программазы (моон соңгаар - Программа)

Программаны ажылдап кылыр дугайында шиитпирни хүлээп алыр хүн -

Тыва Республиканың 2010 чылдың июль 7-де "2011 чылда республиканың тускай сорулгалыг программаларының төлевилелдерин ажылдап кылырының дугайында" №164-р айтыышкыны

Программаның күрүне чагыкчызы - Тыва Республиканың Үлетпүр болгаш энергетика яамызы

Программаның кол күүседикчилери - Тыва Республиканың Үлетпүр болгаш энергетика яамызы

Программаның сорулгазы болгаш шиитпирлээр айтырыглары - Программаның сорулгазы — Тыва Республиканың чылыг болгаш энергохандырылганың идегелдиин болгаш энергетиктиг айыыл чок чорукту бедидери;

Программаның шиитпирлээр айтырыглары:

республиканың чылыг болгаш энергохандырылга магадылалын катап тургузары болгаш чылыг-энергетиктиг комплекизиниң техниктиг эде дерилгезин бедидери;

электроэнергия рыногунга чижилгелиг хамаарылгаларны тургузары

бүдүрүлгениң магадылалын болгаш чылыг-энергетиктиг курлавырлар ажыглалын бедидери

Программаның көргүзүглери болга...
дээн сорулгалыг айтыкчылары - ко...
наяларда болгаш чылыг-электри төпте...
чылыгны ажыктыг ажыглаарының коэ...
циентизи - 15 хуудан эвээш эвес;

котельнаяларда болгаш чылыг-эле...
станцияларда чылыгның чогуур ор...
чарыгдалы - 98 хуудан хөй эвес;

чылыг хандырылгазының хажыд...
кыннары ында бар үндезиннерден...
турар, 1/(чылда үндезин) - 0,05-тен хө...

Программаны боттандырарының эт...
ры болгаш хуусаалары - 2011 чыл

Программаның акшаландырыышк...
ның үндезини болгаш хемчээли - Про...
маның акшаландырыышкынының нийти...
чээли Тыва Республиканың респуб...
бюджединиң хөреңгизинден 97000,0...
рубль тургузуп турар.

Программаның хемчеглериниң акша...
дырыышкынын чылдың-на респуб...
бюджединиң аргазын көрүп тургаш...
тургузар.

Программаның боттандырылгазы...
манап турар төнчү түңнелдери болгаш со...
база бюджет магадылалының көргүзү...
- 2010/11 чылдарның күскү-кышкы үе...
бүдүрүлгениң амыдырал хандыр...
ажылынга үрелиишкинни болдурбазы;
немелде ажылчын олуттарны тургу...

Программаның күүселдези дээш к...
рольдуң организация системазы - П...
грамманың күүселдези дээш контро...
Тыва Республиканың Үлетпүр бол...
энергетика яамызы боттандырар.

КҮРҮНЕ ИШТИНДЕ КҮРҮНЕ

Фоторепортаж

Эрткен неделяда бистиң корреспондентивис Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады Г.М. Мунзук-биле Кызыл-Арыгның кадыы кошкак уругларның 8-ки хевирниң школа-интернадынга болуп эрткен Башкы чылының түңнелдерин үндүрген байырлалга киришкеш келген. Бистиң корреспондентивистиң ол байырлалдан репортажын сонуургаттывыс.

Школа-интернаттың девис- рин долгандыр херимнээн, өске кижилер кирип болбас. ы, чайгы үеде болза, школа- девискээри ногаан-чайт, айы- каас чечектер-биле шыптына ен боор. Аалчылары бистерни п алган аныяк херээжен баш- рттирилге пунктузунче чалады. ументилеривисти дежурный ап, демдеглей шаап алгаш, ди- ор башкыже телефон-биле ыда каапты. Школа девискээ- е чүү болуп турарын дежур- видео-хайгааралдың ачызында п, дөгерезин эскерип орар ду. Күш-ажылчы сагылга- мну быжыглаарынга, айыыл чорукту болдурбазынга бо шагның видеотехниказы, ал-ла, дыка ажыктыг.

айырлыг кежээ чаа-ла эгелээр турда кырында келген бол- с. Баштай-ла школаның музе- сонуургап көрдүвүс. Ооң эге мнарындан эгелээш, янзы- шаңнал-макталдарынга чедир дилер делгеттинген. Спортчу ишкиннер, уран чүүл болгаш евер ажылдарының конкурс- ның тиилелгелериниң дип- ары, кубоктары эмгежок. кылар коллективиниң фото- ктарындан олар кандыг-кан- олун хемчеглерни организас- аңаа канчаар киржип турганын үвүс. Ол бүгүнү чедиштир дээр болза, хөөредиг чок бү- үн херек. Ынчанмайн канчаар, ыс чуруктуң артында безин төөгү, амыдырал ышкажыл. ашкының чымыштыг ижинге скааткан литературлуг компо- а. Уран сөстүң болгаш ханы ыг чараш ырларның дузазы- хып дээн чалыы башкылар ада чоргаар «хааннап» тур- Оларның демниин, боттарынга релдиин. Ол чүнү көргүзүп ыл дээрге-ле, уйгу-чыдын чок дыкчы ажылдың түңнели-дир. цена кыдыында экранда Ошанин, А.Долуханян) «Учи- деп ырының сөстери көстүп . Башкыларның ниити ыры- залда орган көрүкчүлер база раш ырны ырлажып ор бис. ээзин сагыш-сеткилди алаң- ар долуп келир, ынак башкы- кижиниң карааңга көстүп -дир.

ценажыткан көргүзүг «Зев- канцеляриязы». Бурганнар- юлюнда – база-ла школаның ылары.

евс бурганнарын чөвүлел че кыйгырып тур. Гермес, Ге- фина, Аид, Артемида, Одис- едал, Платон —шупту чыглып лер.

Кижилерниң сеткил-сагыжын
оттуруп,
өредилге, эртем-билигге
сонуургалын кыпсыңар.
да-чуртун, улус-чонун
алдаржыдып,
ас-кежиктиг чурттаарынга
өөредиңер —

чагып-сургааш, башкы деп улуг даалганы бергеш, черже рыпты. Кижилерниң чурттап турар өртемчейинге келгеш, оларның коргунчуг херектеринден бурганнар ат болур чазып, Зевсче дамчыдып тур.

— Кижилерниң чүнү үүлгедип турарын көрген болзуңарза, ыыттаар сөс тыппайн баар силер, бисти моон дораан дедир кыйгыртыңар!

— Кижилерни өөредири — ыдыктыг хүлээлге-дир. Эгелээниңер, төнчүзүнге чедириңер. Башкылаары дээрге, шыдамыккай чорук-тур, башкы кижи, бурган ышкаш, бүгү бодун бердинип ажылдаар. Башкылар, силер бурганнар силер! — дээн Зевстиң сөстери-биле байырлал эгеледи. Бурганнар кылдыр кеттинген башкыларны чарашсынып, чаптап ханмадывыс.

Бүдүн чылда кылып чоруткан ажылын түңневишаан, шаңнал-макталдарны тыпсыры-биле сценаже школа-интернаттың директору улус өөредилгезиниң тергиини, хоочун башкы К.И. Комбуну чалапты.

Башкы чылы Кызыл-Арыг школазынга бедик деңнелге эрткенин, коллектив бир демниг ажылдаанын директор демдегледи. Башкыларның профессионал мергежилин бедидер талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Школаның материал-техниктиг баазазын экижидери-биле хөй, эки ажылдар кылдынган. Чаа дериг-херекселдер болгаш эт-сеп аймаа немешкен. Школа-интернаттың дузалал ажыл-агыйының күсели-биле компьютерлерни, дааранып машиналарны, хеп чуур машиналарны садып ап, интернетке коштунуп, ажыл-агый херекселдерин болгаш мал чемин арбыны-биле садып алыр аргалыг болган.

Башкыларның профессионал ажылының шынарын бедидеринче угланган төлевилелдерге шылгараан башкылар бо: К.И. Комбу — «Бистиң чаа школавыс» педагогтуг номчулгаларның эгелекчизи». Педагогтуг идеяларның фестивалы». Аңаа башкы өг-бүлелер киришкен. Оларның аразында хоочуннар Седенбал–Саан болгаш аныяк башкылар Монгул-оолдарның өг-бүлелери солун уткалыг кичээлдерни эрттирген. «Мээң ажылчын олудум», «Мээң документациям» дээн ышкаш конкурстар кижизидикчи башкылар болгаш мастерлерниң ортузунга эрткен. Школа доозукчулары-биле солун, чараш ужуражылганы А-Х.О. Шойдак организастаан.

Башкыларның чогаадыкчы арга-шинээн бедидеринче угланган хемчеглерниң тиилекчилери: «Алдын холдар» — М.В. Мөңге; «Дайынчы алдарның ырлары» — А.Н. Шырып, Т.С. Бадраа; Шумов алышкыларның адынга тураскааткан чиик атлетика турнири дээш, өске-даа. Ниити чогаадыкчы ажылга дуржулгалыг башкы Л.Б. Арган-оолдуң киирип келген үлүгхуузун директор онзалап демдеглеп тура мынча диди: «Любовь Бырлаевна бодунуң кайгамчык энергиязы-биле чүгле бистерни хөделдирип эвес, а Кызыл-Арыг суурну бүрүнү-биле чогаадыкчы ажыл-херектерже углап келди. Чүгле ыры конкурстарын безин каш янзы темалыг эрттирген».

Школа-интернаттың администрациязы чыл дургузунда кылган ажылын түңнеп тура, массалыг информация чепсектериниң коллективтериниң болгаш тус-туста журналистерниң ажылын бедии-биле үнелээни өөрүнчүг. «Центр Азии» солунга Кызыл-Арыг школа-интернадының дугайында бижээн материалы дээш, башкыларның болгаш уругларның күш-ажылын чылыы-биле үнелээни дээш, журналист С.М. Өндүрнү бызаа-биле (азы сертификат он муң рубль) шаңнады. Тыва радионуң ажылдакчызы Виктория Аймаа, «Тыва» КТРК-ның төлээзи Арияна Монгуш оларның репортажтары база кызыл-арыгжыларны өөрткени чугаажок. Оларга дириг хойларны шаңнал кылдыр тывысты. Шаңналдар аразында школа-интернаттың талантылыг уругларының концерти уламчылап турду.

Башкы чылын төлептиг ажылдап эрттиргеш, ону төлептии-биле үдеп турар коллектив-тир дээрзин Кызылдан барган аалчылар аравыста чугаалажып ор бис. Чүге дизе конкурс бүрүзүнүң тиилекчилеринге дириг хойларны, өшкүлерни шаңналга берип турдулар. А мал өстүрүп деп чүве амыр эвес, ынчап кээрге дузалал ажыл-агыйы байшыырак болуп турарын бадыткап турары ол-дур. Чамдык башкылар 2-3 конкурска тиилекчи болуп турду, ынчап кээрге олар база хууда мал өстүрер аргалыг болурунуң магадылалы бар-дыр.

Школа директору кижи бүрүзүнге ак сеткилдиг ажылы дээш өөрүп четтиргенин илеретти. Башкы, кижизидикчи, бухгалтер азы ажылчын-даа дижик, кымның-даа эки ажылы кичээнгей чок артпаан.

Кызылдан, кожуун төвүнден, суму чагыргазындан төлээлер суй белектерин сунуп, чылыг-чымчак сөстерни чугаалап, байыр чедирди.

— Эргим уруглар, эргим башкылар, силерге өөрүп четтирдим, мындыг чараш байырлалче чалааныңар дээш. Сагыжым мага хандыр дыштанды. Башкы кижи артист болур ужурлуг дээн сөстерни кижи чеже катап дыңнаваан дээр. Силерниң башкыларыңар езулуг артистер-дир, уруглар. Ындыг башкыларлыг болганыңар аас-кежик-тир. Дыка хөй ажылды чыл иштинде кылып чоруткан-дыр силер, эр хейлер. Эргим башкылар, езулуг башкы силер дег чогаадыкчы болур ужурлуг-даа. Башкыларны сеткилимден хүндүлээр мен. Телефоннап кээрге безин «Башкым!» дээш, олудумдан туруп кээр мен. Силерниң өөреникчилериңер база силерге ол хире ынак болур дээрзинге бүзүреп тур мен. Силерниң талантылыг ыраажы оолдарыңарны улуг сценаже үндүрүп, концерттерге киириштирер бодал меңээ дораан төрүттүнду — деп, ТР-ниң Дээди Хуралының депутады Г.М. Мунзук байыр чедирип сөс алгаш, сеткил хайныышкын-биле чугаалады.

Шынап-ла, боттары ажылдап-даа шыдаар, боттарын көргүзүп-даа шыдаар кижилер мында ажылдап турар-дыр. Башкы чылыбиле дыка чараш байырлаштылар. Ам чаа чогаадыкчы чыл оларны манап турар. Келир күзүн школа-интернат 50 чыл болган оюн демдеглээр. Аңаа чедир шупту катап мөөрейлежип, чогаадыкчы маргылдааларже шымнып кирерлер.

Ооң мурнунда чылдарда республика иштинге кадыы кошкак уругларның школаларының барычогу-даа билдинмес турган дизимзе, улуг частырыг болбас боор. Шынап-ла, олар боттарының уунда-ла чоруп турган. Кадыы кошкак уруглардан кандыг-бир кайгамчык чедиишкин, чогаадыкчы ажыл манаары бүтпес херек кылдыр бодап турганнар-даа бар боор ийин оң.

Кызыл-Арыгның школа-интернады база-ла өскелерден ылгалбас турган. Ооң директорлары чеже-даа солушкан. 2000 чылда бо школага Клара Ивановна директорлап келген соонда, хамыкты хайындырып-ла үнген. Олут-чыдын чок башкы өскелерден база ындыг ажылды негээн. Дужунда-ла ажылдап чаңчыккан ийи-чаңгыс кижилер аңаа таарзынмайн турганы база билдингир. Клара Ивановнаның аажызы ындыг — сөглээн сөзүнге ээ болур, хүлээнгенин күүседир. Чыргаланды ортумак школазының директору турар үеде ол школа республикага диңмиттелип, чаа-чаа эгелээшкиннери-биле хамыкты кайгадып турган болдур ийин. Оон башкы сайытка чедир дедшээн. Ол үеде сайыт К.И. Комбу республикага туруп көрбээн чаа сеткүүлдү («Башкы») чырыкче бодараткан. Башкының ол төлү амыр-менди өзүп-доругуп, республиканың бүгү башкыларының доктаамал ажыглаары стол ному-биле дөмей апарган.

Ажылдаан-на черинге чогаадыкчы салым-чаяанын көргүзүп келген башкы Кызыл-Арыгга директорлаан соонда, 2-3 чыл эрткенде-ле, чүзү-даа чок турган школа-интернат бай-шыырак дузалал ажыл-агыйлыг, каш янзы корпустарлыг, янзы-бүрү ногаа-чимис өстүрер огородтуг, чунар-бажың, гаражтыг апарган. Ооң кадында ол өске школа-интернаттарны амыратпастап, янзы-бүрү спортчу, уран чүүлчү мөөрейлерже кыйгырып, боттарының баазазынга башкыларның арга-дуржулга солчулгазының семинарларын, өөреникчилер ортузунга маргылдааларны, спартакиадаларны эрттирерин чаңчыл болдурган. Допчузу-биле чугаалаарга, күрүне иштинде күрүне деп болур. Күрүне болганда, ооң хамаатылары өске күрүнениң хамаатылары-биле база деңэргелиг болур болгай. Кызыл-Арыг школа-интернадының салым-чаяанныг өөреникчилери, башкылары амыдыралга ынаа-биле, чогаадыкчы чоруу-биле чамдыктарны харын ажып турарлар-дыр. Кадыы кошкак уруглар дээрзи мырыңай уттундурар. Удуртукчу-башкы кижиниң чаңгыс хүнде көстүп келбес берге ажылының езулуг үре-түңнели ол.

Светлана БАЛЧЫР.

Директор К.И. Комбу.

Башкылар ниити ыры күүселдезинде.

Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агый талазы-биле күрүне комитеди

1. Нийти шөлү 8206 га,ооң иштинде: №1 участокту ыяш белеткээринге–8193 га, хуусаазы 10 чыл; №2 участокту дыштанылганы, туризмни, күш-культура-кадыкшылга болгаш спорт ажыл-чорудулгазын боттандырар рекреация ажыл-чорудулгага–1,0 га, хуусаазы 49 чыл; №3 участокту көдээ ажыл-агыйны чорудары-биле (көдээ ажыл-агыйның малын кадарарынга)–10,0 га, хуусаазы 49 чыл; № 4 участокту дыштанылганы, туризмни, күш-культура-кадыкшылга болгаш спорт ажыл-чорудулгазын боттандырар рекреация ажыл-чорудулгага–2,0 га хуусаазы 49 чыл кылдыр арга-арыг участоктарын арендалаарының керээзин чарар эргени садарының №3-ар/2011 аукционун «Туран лесничествозу» КА-ның, «Тожу лесничествозу» КА-ның ыяш ажыл-агый регламентизинде доктаадып тургускан параметрлеринге дүүштүр 2011 чылдың 06.15-те эрттиреріин чарлап тур.

1. **Садыглажыышкынның хевири:** аас-биле садыглажыышкын хевирлиг аукцион.

2. **Аукционнуң организакчызы:** Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агый талазы-биле күрүне комитеди.

Адрези: 667007, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», каб. 131–арга-ыяш ажыл-агый болгаш арга-арыгны катап тургузарының килдизи.

Телефону: 8 (39422) 6-19-18, факс: 6-11-94,E-mail: gk117 @hxt. Ru.

3. **Аукционнуң салыы:** арга-арыг участоктарын дыштанылга, туризм, күш-культура-кадыкшылга болгаш спорт ажыл-чорудулганы организастаар сорулгаларга рекреация ажыл-чорудулгазын боттандырар, көдээ ажыл-агыйга ажыглаар (мал кадарар) сорулга-биле аренда керээзин чарар эргени дараазында аукцион единицалары-биле садар:

Аукц. ед-ның №	Арга-арыг участогунуң кадастр дугаары, арга-арыг реестринде күрүне учедунуң номери	Турар чери: Лесничество	Турар чери: Лесничествонуң участогу	Кварталдың тускайлаан черниң №	Шөлү (га)	Ажыглалдың чөпшээрээн хевири	Аукционга кирген чүүлдүң эге өртээ (чылда аренда төлевириниң эге хемчээли) рубль-биле	Долааның түңү (рубль-биле)
1.	100-2011-03	Туран	Ак-Хөл	34-37,52-54	8193	Ыяш белеткели 10 чыл	523257,95	523257,95
2.	101-2011-03	Тожу	Тоора-Хем	«Доруг-Хөл» хөлдүң соңгу талазында хувааттынмаан кезээ	1,0	Арга-арыг участоктарын дыштанылга, туризм, күш-культура-кадыкшылга болгаш спорт ажыл-чорудулганы организастаар сорулгаларга рекреация ажыл-чорудулгазын боттандырары 49 чыл	5279,93	5279,93
3.	102-2011-03	Тожу	Хам-Сыра	36/16	10,0	Көдээ ажыл-агыйны кылып чорудары-биле (мал кадарары) 49 чыл	60,45	60,45
4.	103-2011-03	Туран	Өөк	311/25	2,0	Арга-арыг участоктарын дыштанылга, туризм, күш-культура-кадыкшылга болгаш спорт ажыл-чорудулганы организастаар сорулгаларга рекреация ажыл-чорудулгазын боттандырары 49 чыл	1508,55	1508,55

Арга-арыг участогу хувааттынмаан, ону ажыглаарының хуусаазы кызыгаарлаттынмаан.

4. **Аукционга киржириниң чагыын киирер чери, хүнү болгаш доостур хуусаазы:** аукционга киржириниң чагыын дараазында адресте хүлээп ап турар: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», каб. 131–арга-ыяш ажыл-агый болгаш арга-арыгны катап тургузарының килдизи. 2011 чылдың май 11-ден 2011 чылдың июнь 9-ка чедир ажыл хүннеринде болгаш ажыл шактарында (8.00 шактан 17.00 шакка чедир тус черниң шагы-биле).

5. **Аукцион болур чер болгаш хүн:** 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», каб. 131–арга-ыяш ажыл-агый болгаш арга-арыгны катап тургузарының килдизи. 2011 чылдың июнь 15-те, 14.00 шакта (тус черниң шагы-биле).

6. **Албан-езузунуң сайтызы:** аукцион дугайында документацияны Интернетте албан-езузунуң сайтызы **www.gov.tuva.ru** деп адресте киирген.

7. **Аукционнуң базымы**–аукционга садып турар чүүлдүң эге өртээниң (чылда аренда төлевириниң эге хемчээлиниң) 5 хуузу.

8. **Аренда керээзин чарар хуусаазы:** аукцион протоколунга ат салган хүнден эгелеп он ажыл хүнүнүң дургузунда аренда керээзин чарган турар ужурлуг.

9. **Долаа төлевир болгаш ону төлээриниң дугайында медээлер:** аукционга киржири-биле 2011 чылдың июнь 9-ка чедир долаа акшаны төлевир поручениези-биле аукционга саткан чүүлдүң эге өртээниң 100 хуу хемчээлдиг кылдыр аукцион организакчызының агар санынче шилчидер.

Алыкчы: УФК по Республике Тыва (Госкомлес РТ л/с 05122009940)

ИНН 1701046164, КПП 170101001, р/с 40302810800002000002 ГРКЦ НБ Респ. Тыва Банка России г. Кызыл, БИК 049304001. «Төлевирниң ады» деп черге «Арга-арыг аукционунга киржилге дээш долаа төлевир» деп айтыр.

10. Аукцион дугайында долу медээни болгаш киржикчилерниң документилерин аукцион организакчызындан ап болур силер. Тел. (8 39422) 6-19-18. Харылзажыр кижи: Татьяна Михайловна Ананьина.

ТАРИФТИ ЧИИГЕТКЕН

Акшаны «Форсаж» езугаар далаш-биле шилчидериниң а дузазының таривин «Россияның почтазы» күрүнениң федерал унитарлыг бүдүрүлгези 2011 чылдың март 1-ден эгелеп чиигет 3000 рубль чедир түңнүг акшаның шилчидилгези дээш төлеви ийи катап бадырган, ам ол шилчидилгениң өртээ 150 рубль бо

Ол чаартылга-биле Россияның почтазы чурттакчы чонга эвес түңнүг акшаны кыска хуусаа дургузунда шилчидиптер арг берип турар, ындыг арга акшаны дүргени-биле шилчидериниң р гунга бүдүрүлгениң туружун быжыглаар.

«Форсаж» ачы-дузалыг рынокче Россияның почтазы 2 чылдың июльда кирген. «Форсажты» дамчыштыр шилчидилге сан талазы-биле көргүзүү турум өзүп турар дээрзи амдыгааш илдең апарган. Чижээ, шилчиттинип турар акшаларның орту хемчээли барык ийи катап өскен. Амгы үеде ындыг ачы-ду чурттуң харылзааның on-line камгалаттынган каналдары-б дериттинген 14600 почта салбырлары күүседип турар. Ындыг а дуза көргүзер пунктуларның санын моон соңгаар-даа көвүдед делегей угланыышкынынче үнерин база планнап турар.

КОТТЕДЖТЕРНИ ТУДУП ЭГЕЛЭЭР

«Энергострой» КХН коттедж хоорайжыгашты, шөл аңгы-аңгы хевирлиг (175 дөрбелчин метрден 320 дөрбе метр чедир) коттеджтерни Мурнуу №10 микрорайонга т эгелээринче кирип турар.

Тудугга үлүүн киирерин күзээр болза, «Энергостр КХН-ниң офизинге келир.

Адрези: Колхозная кудумчузу, 2а, тел. 4-85-29, 8-905-920-4101, 8-923-268-9073.

ДЫҢНАДЫГЛАР

Тожу кожууннуң чагыргазынче Россия Федерациязы хамаатызы **Айлана Санчат-ооловна Ушландан** Адыр-Кежиг су хууда дузалал ажыл-агыйын кылып чорудары-биле чурттакчы суурларның черлеринден Тыва Республика, Тожу кожуун, То деп черде «Куу-Чаңгыс-Дыт» деп участокту арендага бээрин ди билдириишкин кирген.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо медз парлааныындан бээр 30 хонук дургузунда бижимел билдириишк нерни болгаш аңаа удурланыышкыннарны Тожу кожуун чагыргазы Тожу кожуун, Тоора-Хем суур, Октябрьская кудум бажың №20 деп адреске хүлээп алыр.

***

Тожу кожууннуң чагыргазынче Россия Федерациязы хамаатызы **Кара-кыс Торжуевна Бараандан** Адыр-Кежиг су хууда дузалал ажыл-агыйын кылып чорудары-биле чурттакчы суурларның черлеринден Тыва Республика, Тожу кожуун, То деп черде «Куу-Хаак» деп участокту арендага бээрин ди билдириишкин кирген.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо медээни пар ныындан бээр 30 хонук дургузунда бижимел билдириишкинне болгаш аңаа удурланыышкыннарны Тожу кожууннуң чагырга Тожу кожуун, Тоора-Хем суур, Октябрьская кудумчузу, бажың деп адреске хүлээп алыр.

Тыва журналистиканың хоочуну, Россияның Журнали эвилелиниң кежигүнү, «Тываның аныяктары», «Шын» солунн корреспондентилеп, килдис эргелекчилеп ажылдап чор «Хемчиктиң сылдызы» солуннуң эң баштайгы редактору чор салым-чаяанныг солунчу, удуртукчу

Монгуш Ламажыкович
ХОЮГ-ООЛДУҢ

үр аарааш мөчээни-биле холбаштыр ооң өг-бүлезинге, ажы-төл чоок кижилеринге ханы кажыыдалды илергейлеп тур бис.

«Шын» солуннуң коллект

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор–2-01-35, редакторнуң оралакчызы – 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия – 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

КИЛДИСТЕР: нийтилел-политиктиг килдис–2-18-10, культура, өөредилге – 2-03-88, чагаа – 2-17-09, көдээ ажыл-агыйы – 2-17-09 очулга – 2-03-87, үлетпүр – 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 9130. Чагыг 27. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар – 21.00, херек кырында – 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО "Тувакреди Кызыл ИНН–1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 0493047

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга бол массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Орта Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 20 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдиң дугаары – ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалда редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары бол өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.